

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

ПЕРХАЙЛО Неля Антонівна

УДК 373.5.016:811.161.2

**ФОРМУВАННЯ ТЕКСТОТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2013

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі української лінгвістики та методики викладання ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”.

Науковий керівник – академік НАПН України,

доктор філологічних наук, професор

МАЦЬКО Любов Іванівна,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова,

завідувач кафедри стилістики української мови.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор

ГОЛУБ Ніна Борисівна,

Національна академія педагогічних наук України, Інститут педагогіки,

завідувач лабораторії навчання української мови;

кандидат педагогічних наук, доцент

ШЕВЦОВА Лариса Станіславівна,

Житомирський державний університет імені Івана Франка,

Навчально-науковий інститут філології та журналістики,

доцент кафедри дидактичної лінгвістики та літературознавства.

Захист відбудеться „27” травня 2013 року о ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.07 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий „25” квітня 2013 року.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Л.В. Кравець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Глибокі суспільні перетворення зумовлюють оновлення освіти у руслі сучасної філософської думки, інноваційно-педагогічних ідей, кращих вітчизняних традицій та світових стандартів. Зміст і перспективи реформування освітньої галузі послідовно відображено у низці державних документів: Державній національній програмі „Освіта” („Україна ХХІ століття”), Національній доктрині розвитку освіти, Концепції профільного навчання, Державному стандарті базової і повної середньої освіти та ін. Істотно змінюється соціальне замовлення школі, яке вимагає підготовки творчої, комунікативно компетентної особистості, здатної нестандартно мислити і самореалізуватися в усіх сферах життя.

У зв'язку з цим широкі горизонти відкриває профільне навчання рідної мови, що ґрунтується на потребах учня, забезпечує його суб'єктну позицію у навчально-виховному процесі, вільний розвиток філологічних здібностей, нахилів та інтересів, орієнтує на подальше навчання за обраним профілем. Підготовка фахівців розпочинається на шкільній лаві, а значить – професійна компетентність майбутнього філолога починає формуватися вже на етапі профільного навчання мови і передбачає вироблення у школярів системи знань та вмій, необхідних для розуміння й оцінки мовної дійсності, володіння стратегіями і тактиками, стилями і жанрами мовлення у різних ситуаціях спілкування. При цьому обов'язковим складником комунікативної моделі випускника старшої школи (профіль – українська філологія) вважається текстотворча компетентність не лише як ключова, а й професійно важлива характеристика особистості.

Значні перспективи вбачаємо у формуванні текстотворчої компетентності старшокласників у роботі над текстами-роздумами як засобом взаємопов'язаного розвитку мовлення й мислення, вироблення цілісної мовної картини світу, самопізнання й виховання, інструментом розв'язання життєвих і професійних проблем.

Міцну теоретико-методичну базу навчання текстотворчої діяльності становили праці Біляєва О.М., Голуб Н.Б., Горошкіної О.М., Донченко Т.К., Ладиженської Т.О., Мацько Л.І., Пентилюк М.І., Статівки В.І., Симоненко Т.В., Шевцової Л.С., Шелехової Г.Т. та ін., які забезпечують ґрунтовні лінгводидактичні засади формування мовної особистості, пропонують типологію вправ із розвитку зв'язного мовлення, найбільш доцільні методичні прийоми організації роботи над текстами різних типів тощо. Аналіз наукового досвіду (Богущ А.М., Глазова О.П., Головка І.А., Богомолова К.І., Мотина К.І., Немоляєва О.А., Нечаєва О.О., Омеляненко А.В., Харченко Н.В. та ін.) виявив, що вченими певною мірою розкрито сутність та дидактичну роль текстів-міркувань у світлі діяльнісного і функціонально-стилістичного підходів, залучення знань із логіки, попередження типових помилок, яких припускаються діти та школярі при створенні роздумів, вироблення вмій, необхідних для побудови висловлень. Проте бракує досліджень проблеми формування текстотворчої компетентності старшокласників, зокрема, у роботі над текстами-роздумами (міркуваннями).

Як переконують спостереження за практикою навчання у школі, старшокласники переважно не вміють будувати зв'язні висловлення типу роздуму у конкретно заданій комунікативній ситуації, вільно висловлювати думки про предмет мовлення, переконливо доводити їх, робити логічно правильні висновки, особливо у міркуваннях на професійно спрямовані теми. Безпорадність старшокласників у текстотворчій діяльності здебільшого зумовлена низькою мотивацією учнів до самостійних роздумів, обмеженістю досвіду текстотворення та неусвідомленням відповідальності за рівень власної компетентності.

Важливість та актуальність розглянутої проблеми, її недостатнє теоретичне й практичне обґрунтування дають змогу сформулювати тему дисертаційного дослідження: **„Формування текстотворчої компетентності старшокласників у процесі профільного навчання української мови”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації пов'язана зі стратегічними завданнями, визначеними Державною національною програмою „Освіта” („Україна ХХІ століття”), Концепцією загальної середньої освіти (12-річна школа), Концепцією мовної освіти, Концепцією профільного навчання української мови, Державним стандартом базової і повної середньої освіти. Робота виконана в руслі наукових досліджень кафедри української лінгвістики та методики викладання. Тема дисертаційної роботи схвалена вченою радою ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” (протокол № 5 від 01 лютого 2012 року) і затверджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки НАПН України (протокол № 4 від 24.04.2012 року).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні, створенні та експериментальній перевірці методики формування текстотворчої компетентності старшокласників у процесі навчання української мови (філологічний напрям, профіль – українська філологія).

Об'єкт дослідження – процес розвитку зв'язного мовлення старшокласників в умовах навчання української мови за філологічним напрямом (профіль – українська філологія).

Предмет дослідження – методика формування текстотворчої компетентності старшокласників у роботі над текстами-роздумами (міркуваннями) різних стилів мовлення.

Концепція дослідження ґрунтується на таких положеннях:

- результатом профільного навчання української мови повинна стати комунікативна компетентність випускника, складниками якої є текстова і, зокрема, текстотворча компетентність;
- методика формування текстотворчої компетентності старшокласників у процесі навчання за філологічним напрямом (профіль – українська філологія) має забезпечити: 1) відповідність результатів навчання незалежному та компетентному рівням володіння мовою; 2) врахування філологічних запитів та інтересів старшокласників; 3) зміну характеру роботи над текстами-роздумами, використання професійно-орієнтованих комунікативних ситуацій; 4) опанування тексту, процесу

текстотворення як засобу і предмета професійної діяльності майбутнього філолога та ін.;

– лінгвістичні засади формування текстотворчої компетентності повинні відповідати сучасним уявленням про механізми текстової та текстотворчої діяльності, сутнісні характеристики текстів-роздумів, їхні комунікативні статуси тощо;

– процес дослідного навчання покликаний забезпечити формування мотиваційної сфери старшокласників, сучасну організацію й управління самостійною пізнавально-комунікативною діяльністю школярів, діагностику і корекцію вмінь учнів з урахуванням індивідуального рівня їх сформованості.

Загальна гіпотеза дослідження полягала в тому, що формування текстотворчої компетентності старшокласників у процесі профільного навчання української мови буде ефективнішим, якщо здійснюватиметься на інноваційних теоретико-методологічних та методичних засадах, ґрунтуватиметься на сучасних формах, методах і прийомах педагогічної діяльності.

Загальна гіпотеза конкретизована у часткових положеннях, які передбачають, що цілеспрямоване формування текстотворчої компетентності старшокласників можливе за умов:

- реалізації системно-синергетичного, особистісно-орієнтованого, компетентнісного та ін. підходів до навчання;
- створення і впровадження методики формування текстотворчої компетентності старшокласників;
- вироблення в учнів позитивної мотивації текстотворення, професійно-ціннісних орієнтацій, особистісних характеристик;
- визначення обсягу текстотворчих знань і вмінь, критеріїв сформованості текстотворчої компетентності старшокласників;
- інтеграції традиційних та інноваційних форм, методів і прийомів навчання;
- забезпечення професійної спрямованості дослідного навчання;
- здійснення моніторингу процесу формування текстотворчої компетентності старшокласників.

Відповідно до мети та гіпотези сформульовано **завдання дослідження**:

1. Обґрунтувати теоретико-методологічні засади формування текстотворчої компетентності старшокласників у процесі профільного навчання української мови.

2. Окреслити сучасні підходи до організації роботи над текстами-міркуваннями у процесі навчання української мови.

3. З'ясувати, які зміст, форми, методи, прийоми і засоби навчання забезпечать успішне формування текстотворчої компетентності старшокласників у роботі над готовими та власними зв'язними висловленнями типу роздуму (міркування) на завершальному етапі шкільного курсу мови.

4. Визначити критерії, показники та виявити рівні сформованості текстотворчої компетентності старшокласників.

5. Розробити структурно-функціональну модель формування текстотворчої компетентності старшокласників та експериментально перевірити її педагогічну ефективність у процесі профільного навчання української мови.

Методологічною основою дослідження є концептуальні засади теорії наукового пізнання, лінгвофілософії, філософії освіти, що орієнтують на визнання особистості найвищою суспільною цінністю, єдності мови, мовлення і мислення, пріоритетності принципу дитиноцентризму та ідей гуманістичної педагогіки, а також фундаментальні положення вітчизняних та європейських документів про мовну освіту тощо.

Теоретичну основу дослідження становили: 1) філософські та психологічні теорії: базові філософські засади теорії освіти (Андрущенко В.П., Зязюн І.А., Кремень В.Г.); вчення про соціальні фактори розвитку та активності особистості (Виготський Л.С., Леонтьєв О.М., Рубінштейн С.Л.); теорія людської діяльності (Виготський Л.С., Леонтьєв О.М., Леонтьєв О.О.); вчення про поетапне формування розумових дій (Гальперін П.Я., Талізін Н.Ф.); ідеї про взаємозв'язок розвитку і саморозвитку особистості (Кон І.С., Слободчиков В.І., Шадриков В.Д.); 2) педагогічні теорії: системного підходу до аналізу педагогічних явищ (Афанасьєв В.Г., Бім І.Л., Юдін Е.Г.); ідеї розвивального навчання (Виготський Л.С., Давидов В.В., Занков Л.В.), концепції особистісно-орієнтованої освіти і виховання (Бех І.Д., Бондарєвська О.В., Сериков В.В.), компетентнісного підходу (Зимня І.О., Хуторський А.В.); 3) теорія мовної особистості (Єрмоленко С.Я., Карасик В.І., Мацько Л.І., Плющ М.Я.); концептуальні положення психолінгвістики, теорії комунікації, текстотворення (Леонтьєв О.О., Радзієвська Т.В., Селіванова О.О.), сучасної лінгводидактики з проблеми розвитку комунікативних, зокрема текстотворчих, умінь і навичок учнів (Біляєв О.М., Голуб Н.Б., Глазова О.П., Пентилюк М.І., Статівка В.І., Шевцова Л.С., Шелехова Г.Т. та ін.).

На різних етапах наукового пошуку використано такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз філософської, лінгвістичної, психологічної, педагогічної літератури дав змогу визначити мету дослідження, сформулювати його завдання, об'єкт, предмет, розробити теоретико-методологічні засади формування текстотворчої компетентності старшокласників, визначити основні категорії дослідження, логіку взаємозв'язку діяльності текстотворення і текстосприйняття (інтерпретації), узагальнити педагогічний досвід з проблеми формування текстотворчої компетентності старшокласників за допомогою текстів-роздумів; синтез, порівняння та зіставлення різних поглядів на проблему дослідження, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних застосовувалися для розроблення педагогічних умов формування текстотворчої компетентності старшокласників; теоретичне моделювання використано для створення структурно-функціональної моделі; метод критеріального оцінювання сформованості текстотворчої компетентності старшокласників дав змогу довести ефективність запропонованої методики; за допомогою системно-узагальнювального методу зроблено висновки за результатами дослідження; *емпіричні* – спостереження, опитування (анкетування, тестування), бесіди застосовувалися для виявлення вихідного стану сформованості текстотворчої компетентності старшокласників у процесі педагогічного експерименту; педагогічна діагностика використовувалася для визначення ефективності дослідного навчання; узагальнення педагогічного досвіду формування текстотворчої компетентності старшокласників здійснювалося

для розкриття змістово-процесуальних особливостей впровадження експериментальної моделі, а також для вдосконалення підготовки педагогів до професійної діяльності з формування текстотворчої компетентності старшокласників; педагогічний експеримент, методи математичної статистики (кількісний та якісний аналіз) забезпечували встановлення й оцінювання ефективності формування текстотворчої компетентності старшокласників у процесі дослідного навчання.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше:

- актуалізовано* проблему формування текстотворчої компетентності старшокласників у процесі навчання за філологічним напрямом (профіль – українська філологія) на основі сучасних підходів (системно-синергетичного, особистісно-орієнтованого, компетентнісного та ін.);
- розкрито* специфіку формування в учнів текстотворчих знань, умінь, досвіду та позитивної мотивації текстотворення в умовах профільного навчання;
- теоретично обґрунтовано й розроблено* структурно-функціональну модель формування текстотворчої компетентності старшокласників;
- визначено* критерії сформованості текстотворчої компетентності учнів старших класів, за кожним критерієм виявлено рівень текстотворчої компетентності старшокласників (високий, достатній, середній і низький);
- експериментально перевірено* ефективність розробленої методики формування текстотворчої компетентності старшокласників.

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає у:

- *виявленні* лінгвістичних, психологічних і дидактичних засад успішного формування текстотворчої компетентності старшокласників;
- *узагальненні* сучасних підходів до вивчення текстів-роздумів;
- *уточненні* в контексті досліджуваної проблеми сутності понять: „текстотворча компетентність”, „текст-роздум як продукт текстотворчої діяльності”, „текст-роздум як об’єкт і засіб текстової діяльності”;
- *теоретичному обґрунтуванні* умов використання форм, методів і прийомів навчання, що забезпечують набуття учнями текстотворчої компетентності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у впровадженні: діагностичного інструментарію для виявлення рівня сформованості текстотворчої компетентності старшокласників та методичного посібника „Формування текстотворчої компетентності старшокласників”. Отримані емпіричні дані і висновки слугуватимуть науковим підґрунтям методичних рекомендацій для вчителів-словесників з метою підвищення ефективності формування текстотворчої компетентності старшокласників у процесі профільного навчання української мови. Матеріали дисертації можуть бути використані у процесі розроблення навчальних програм, підручників і посібників з рідної мови, курсу методики викладання української мови, спецкурсів і спецсемінарів у педагогічних вищих навчальних закладах; для вдосконалення системи післядипломної освіти вчителів-словесників.

Організація та етапи дослідження. Дослідження здійснювалося поетапно протягом 1998–2012 років. На *пошуково–концептуальному* етапі вивчалися стан викладання української мови у старшій школі, практика навчання міркувань,

проводилися анкетування вчителів та учнів (1998–2001 р.р.); визначалися мета, завдання, методи, висувалася гіпотеза, вивчалася література з теми дослідження; виявлялися теоретичні і практичні підходи до розв'язання проблеми; планувався зміст експериментально-дослідної роботи (2002–2005 р.р.). **Формувальний** етап (2006–2012 р.р.) передбачав організацію і проведення експериментально-дослідної роботи, встановлення рівня сформованості необхідних знань і вмінь учнів; перевірку робочої гіпотези; апробацію методики формування текстотворчої компетентності старшокласників у процесі профільного навчання української мови; виявлення недоліків та проблем у навчанні старшокласників; розроблення і впровадження у практику науково-методичних рекомендацій з проблеми дослідження. **Узагальнювальний** етап (2012–2013 р.р.) присвячувався аналізу та інтерпретації даних; оформленню дисертації.

Експериментальна база дослідження. Результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес ЗОШ I-III ст. №№1,3,7 м. Переяслава-Хмельницького, ЗОШ I-III ст. №№2,3,4 м. Бучі, Полого-Вергунівської ЗОШ I-III ст., Виповзького НВО „ЗОШ I-III ст. - ДНЗ”, Пристрімської ЗОШ I-III ст., Гланишівського НВО „ЗОШ I-III ст. - ДНЗ” Переяслав-Хмельницького району, Яготинського навчально-виховного комплексу „Спеціалізована школа – загальноосвітня школа I-III ступенів №2”, Лизогубівського навчально-виховного комплексу „Загальноосвітня школа I-III ступенів–дитячий садок” Згурівського району Київської області, ЗОШ I-III ст. №4 міста Херсона, Дібрівського навчально-виховного комплексу Роменської районної ради Сумської області. Відібрані для проведення експериментальної роботи класи характеризувалися подібністю основних параметрів: якісного складу педагогів, рівня навчально-виховної роботи, загальноосвітньої підготовки учнів та їх успішності з навчальних дисциплін.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні й практичні результати дослідження було оприлюднено на науково-практичних конференціях різних рівнів: „Сучасні аспекти методики навчання української мови в початковій школі” (Кам'янець-Подільський, 1999), „Творча особистість вчителя: проблема теорії та практики” (1999); „Українська мова у студентському середовищі” (Київ, 1999); всеукраїнська конференція „Педагогічна наука – сучасній школі” (Кременець, 1999); Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція (Переяслав-Хмельницький, 2012); VII Міжнародна науково-практична конференція „Психолінгвістика в сучасному світі” (Переяслав-Хмельницький, 2012); Міжнародна науково-практична конференція „Perspektywy rozwoju nauki” (Gdańsk, 2012); UI Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція „Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД” (Переяслав-Хмельницький, 2012); II Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція (Переяслав-Хмельницький, 2013), III Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція „Сучасна парадигма формування професіоналізму фахівця в системі безперервної освіти” (Переяслав-Хмельницький, 2013).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображено у 2 навчально-методичних посібниках, 7 одноосібних статтях у наукових фахових

виданнях України, 3 статтях в інших виданнях та 10 публікаціях у збірниках науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку джерел та додатків. Повний обсяг роботи становить 228 сторінок (основний текст 170 сторінок), у тому числі 17 таблиць, 2 діаграми, а також додатки на 40 сторінках. Список використаних джерел містить 200 назв.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу, концепцію та методи дослідження; його методологічну й теоретичну основи; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів; наведено дані про впровадження та апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У *першому розділі* – „**Теоретико-методологічні основи формування текстотворчої компетентності старшокласників у процесі профільного навчання української мови**” висвітлено концептуальні засади формування текстотворчої компетентності старшокласників у контексті інноваційної освітньої парадигми, розкрито лінгвістичну сутність феномена тексту-роздуму та психолого-педагогічні основи навчання старшокласників.

Системні трансформації в освіті сьогодні пов'язані з істотними зрушеннями в педагогічній теорії та практиці, викликані зміною освітньої парадигми, що пропонує новий зміст і технології профільного навчання мови. Аналіз філософських джерел дав змогу розглянути проблему формування текстотворчої компетентності старшокласників у процесі навчання за філологічним напрямом (профіль – українська філологія) на основі сучасних наукових підходів (системно-синергетичного, особистісно-орієнтованого, компетентнісного і т.д.) та принципів диференціації, ситуативності, моделювання, текстоцентризму, професійної спрямованості тощо.

Важливим завданням дослідження було визначення поняття „текстотворча компетентність” як інтегративної характеристики особистості, що виражається у готовності створювати тексти різних типів, стилів і жанрів мовлення (особистісно-мотиваційний компонент), включає в себе знання, вміння, досвід текстотворення у різних комунікативних ситуаціях (когнітивно-діяльнісний складник) та передбачає емоційно-вольове регулювання процесу текстотворчої діяльності (рефлексивно-оцінний компонент). Виокремлено комплекс текстотворчих умінь учнів, необхідних на різних етапах текстотворення.

Вибір текстів-роздумів як засобу формування текстотворчої компетентності старшокласників зумовлений низкою факторів, а саме: 1) *лінгвістичними*: міркування демонструють засоби мови у складних причинно-наслідкових зв'язках і відношеннях, розкривають широке коло сучасних наукових, соціальних аспектів проблем мовомислення; за допомогою прецедентних феноменів, інтертекстуальних посилок концентрують у собі значну кількість наративної та дескриптивної інформації, забезпечують взаємопов'язане вивчення різних типів мовлення; дають змогу формувати активну мовну особистість, яка не тільки відтворює, а й

перетворює (пояснює, інтерпретує, оцінює) мовну дійсність; 2) *професійно-орієнтованими*: роздуми готують учнів до реального фахового спілкування, є предметом власне лінгвістичних, філологічних, загальногуманітарних досліджень, пов'язаних з нестандартними рішеннями, інноваційними підходами, дискусійними ситуаціями; 3) *лінгвометодичними*: міркування активізують пізнавально-комунікативну діяльність учнів; забезпечують взаємопов'язаний розвиток мислення і мовлення школярів; сприяють формуванню у них аргументаційних умінь, стійких світоглядних переконань та ін.

Визначення змісту дослідного навчання передбачало вивчення традиційних та сучасних підходів до лінгвістичного та лінгводидактичного осмислення текстів-роздумів. З цією метою висвітлено змістові та структурно-функціональні особливості міркувань різних видів, стилів та жанрів мовлення з огляду на загальнотекстові та логічні категорії (види роздумів: визначення, порівняння, пояснення, доведення, спростування, вільний роздум; первинний і вторинний тексти; інтертекст; гіпертекст). Зроблено спробу класифікувати жанри мовлення, в яких найчастіше втілюються тексти-роздуми, з огляду на сферу вживання, тип текстотворчої діяльності (первинна/вторинна), різновиди жанрів (інформаційні, оцінні, імперативні, перлокутивні) та ін. Розкрито вплив екстралінгвістичних чинників (сфера спілкування, автор, адресат тексту, комунікативна, прагматична мета, „технічні настанови міркування” тощо) на будову текстів-роздумів різних стилів і жанрів мовлення. Охарактеризовано комунікативні статуси міркувань як продукту, об'єкта та засобу текстового спілкування у різних сферах життя.

Окрема увага приділялася визначенню психолого-педагогічних засад ефективного формування текстотворчої компетентності старшокласників, серед яких ускладнення пізнавально-комунікативної діяльності учнів, схильність до міркувань та дискусій, професійне й особистісне самовизначення, розвиток мотиваційно-рефлексивної сфери старших підлітків. У дослідному навчанні враховано запропоновані сучасною педагогікою настанови: партнерський характер педагогічної взаємодії, створення розвивального, комунікативного, професійно-орієнтованого навчального середовища, опора на активність особистості учня і т.д.

У другому розділі – **„Модель формування текстотворчої компетентності старшокласників у процесі профільного навчання української мови”** – теоретично обґрунтовано структурно-функціональну модель, визначено вихідні положення, принципи її побудови; дібрано форми, методи і прийоми навчання, створено програму дослідного навчання; розроблено критерії, рівні сформованості всіх складників текстотворчої компетентності старшокласників, що відображено у структурі запропонованої моделі, її цільовому, змістовому, технологічному, результативно-оцінному компонентах (рис.1).

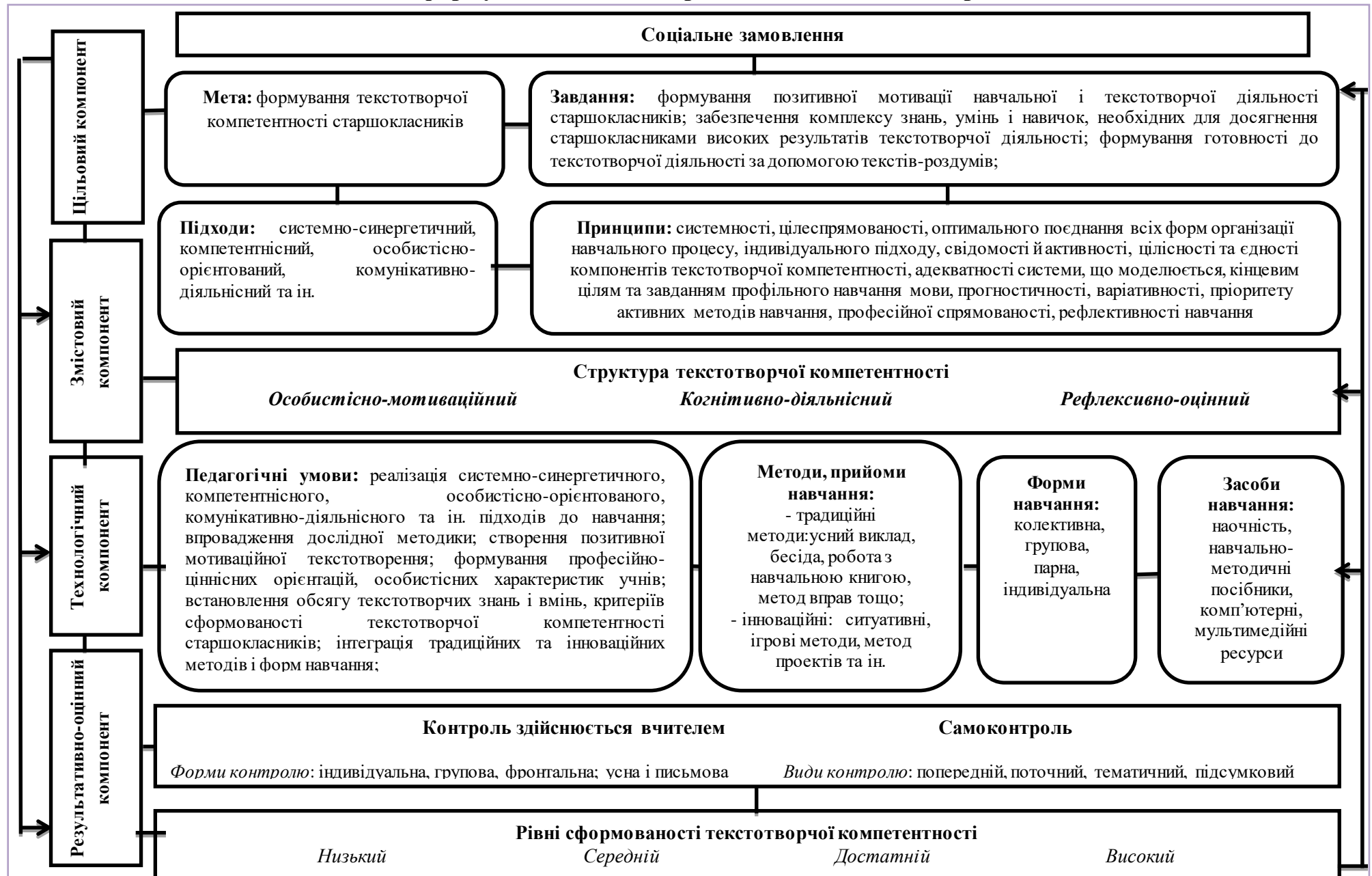
Експериментально-дослідне навчання відбувалося поетапно і відповідало визначеним Програмою профільного навчання української мови (профіль – українська філологія) рівням незалежного (10 клас) та компетентного (11 клас) користувача. Процес набуття старшокласниками текстотворчої компетентності має три стадії: становлення, активного формування і стадія саморозвитку. Процес становлення пов'язаний із засвоєнням учнями текстотворчих знань і виробленням

відповідних умінь на репродуктивному рівні, формуванням мотивації до текстотворчої діяльності, позитивного ставлення до неї. На стадії активного формування старшокласники свідомо оперують текстотворчими знаннями та вміннями, мають потребу в особистій самореалізації у текстовій діяльності, виявляють такі якості, як рефлексивність, креативність, критичність мислення, мають сформовані навички саморегуляції текстотворчої діяльності. Основна мета стадії саморозвитку – це стимулювання самостійності, творчої активності учнів, актуалізація потреби у самовдосконаленні, самоорганізації текстотворчої діяльності. Відповідно до цього у процесі формування текстотворчої компетентності старшокласників нами виділено такі етапи: *мотиваційно-орієнтувальний* (I сем. 10 кл.) – спрямований на формування в учнів текстотворчої мотивації в контексті майбутньої професійної діяльності, поняття про текстове спілкування у різних сферах, комунікативні ролі, стратегії діяльності автора й адресата міркування, що сприяли формуванню мотиваційно-ціннісного компонента текстотворчої компетентності; *процесуально-діяльнісний етап* (II сем. 10 кл. – I сем. 11 кл.) нерозривно пов'язаний із активним набуттям школярами досвіду текстотворення під час роботи над готовими і вторинними текстами та в процесі створення власних зв'язних висловлень (когнітивно-діяльнісний компонент); *рефлексивно-коригувальний* (II сем. 11 кл.) передбачав самостійне створення та редагування учнями міркувань, оцінку чужої і власної текстотворчої діяльності (рефлексивно-оцінний компонент). Поділ на стадії, визначення цілей та змісту кожної з них досить умовні, оскільки формування всіх компонентів текстотворчої компетентності старшокласників певною мірою відбувалося на кожному з етапів. Система форм, методів і прийомів дослідного навчання відображала змістові і процесуальні характеристики реальної текстотворчої діяльності, забезпечувала послідовне формування кожного компонента текстотворчої компетентності – особистісно-мотиваційного, когнітивно-діяльнісного та рефлексивно-оцінного.

Оптимізації дослідного навчання сприяло раціональне взаємопов'язане застосування традиційних та інноваційних форм, методів і прийомів навчання. Насамперед використовувалися методи і прийоми мотиваційно-пізнавального характеру, спрямовані на формування особистісно-мотиваційного компонента текстотворчої компетентності старшокласників. Найбільш ефективними виявилися ситуативні, ігрові, проектні методи і прийоми навчання (Тексти-роздуми виконували роль об'єктів та засобів текстової діяльності старшокласників.).

Когнітивно-діяльнісний компонент текстотворчої компетентності учнів формувався переважно за допомогою методу вправ, типологія яких ґрунтувалася на провідному виді текстової діяльності, що опановувалася школярами (інтерпретаційна, первинна і вторинна текстотворча діяльність). При цьому зважали на етап і спосіб формування текстотворчих умінь, ступінь творчості й самостійності учнів. Доцільною вважали систему текстово-комунікативних вправ аналітично-інтерпретаційного, конструктивно-трансформаційного та творчого характеру (Тексти-роздуми виступали продуктом текстотворення школярів.). Формування рефлексивно-оцінного компонента текстотворчої компетентності здійснювалося за допомогою методів і прийомів рефлексивного характеру, що передбачали

Рис. 1 Модель формування текстотворчої компетентності старшокласників

оцінювання, коригування, виявлення особистого ставлення до проблеми міркування тощо (Тексти-роздуми були об'єктом текстової діяльності учнів.).

Процес профільного навчання української мови оновлено шляхом впровадження таких освітніх інновацій, як елементи групового, ситуаційного та проблемного навчання. Важливим складником методики формування текстотворчої компетентності старшокласників були сучасні засоби навчання (комп'ютерні, мультимедійні), завдяки яким створювалося гіпертекстове, розвивальне навчальне середовище. Найбільш ефективним виявилися використання сервісів Web 2.0 для редагування текстового матеріалу шкільних сайтів, учнівських блогів як форми Інтернет-щоденника, презентації результатів текстотворчої діяльності школярів, колективного створення наукових, публіцистичних електронних журналів; організації самостійної роботи учнів із базами даних; використання сервісу Wiki-Wiki для підготовки учнівських наукових і творчих проектів; роботи у Wiki-середовищі з метою розширення та анотування навчальних матеріалів, створення роздумів-коментарів до Wiki-статей; застосування комп'ютерних тестів.

Інноваційна перебудова навчального процесу передбачала зміну форми уроків з метою заохочення школярів до активної пізнавальної та комунікативної діяльності, продуктивної співпраці, розширення меж самостійності. Особливою продуктивністю відрізнялися уроки-конференції, уроки-дискусії, уроки-дослідження, уроки-ігри. Необхідно підкреслити значний дидактичний ефект комп'ютерних уроків, уроків-презентацій, уроків-захистів наукових та мультимедійних проектів та ін.

Моніторинг ефективності експериментальної моделі здійснювався систематично. Ступінь сформованості текстотворчої компетентності старшокласників визначався як учителем, так і самими учнями на основі відповідних критеріїв, показників та рівнів. Поетапно простежували динаміку формування компонентів текстотворчої компетентності старшокласників за допомогою тестів, рефлексивних карток, експрес-контролю (проміжний зріз) та встановлювали підсумковий рівень компетентності учнів у кінці 10-го та 11-го класів (контрольні зрізи). Урахування якісних і кількісних результатів констатувальних зрізів дало підстави розробити критерії сформованості компонентів текстотворчої компетентності старшокласників – особистісно-мотиваційний, когнітивно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний. На цій основі визначено рівні сформованості текстотворчої компетентності старшокласників, що відображають характер текстотворчої діяльності (пасивний, наслідувальний, активно-пошуковий та креативний): **високий рівень** передбачає здатність до ефективної текстотворчої діяльності, вміле створення оригінальних текстів-роздумів різних видів, стилів і жанрів мовлення у різних комунікативних ситуаціях, прагнення до самостійного нестандартного розв'язання професійно-орієнтованих текстових завдань, готовність до самостійного поповнення знань відповідно до визначених фахових перспектив; **достатній рівень** характеризується прагненням до самостійних роздумів; наявністю вираженого інтересу до професійно-орієнтованого текстового спілкування; належною сформованістю текстотворчих знань і вмінь; стійким бажанням до самовдосконалення; окремими труднощами у реалізації

авторського задуму, виборі виду та жанру міркування, комунікативно доречному мовностилістичному оформленні висловлення; **середній** рівень відзначається обмеженим інтересом та недостатньою мотивацією до створення текстів-міркувань; значними труднощами у побудові комунікативно доцільних, логічно та стилістично вправних роздумів, що долаються зі сторонньою допомогою; нечітким усвідомленням власної відповідальності за якість текстотворчої діяльності; **низький** рівень показує відсутність у старшокласників інтересу до текстотворення; несформованість текстотворчих намірів; невміння аргументовано висловлювати думки, будувати логічну та мовностилістичну структуру текстів-роздумів відповідно до ситуації спілкування; неусвідомлення ролі і місця текстотворчої компетентності у подальшій навчальній і фаховій діяльності. Реалізація дослідної методики навчання передбачала наявність конкретних результатів у формуванні текстотворчої компетентності старшокласників, які засвідчували перехід на більш високий рівень компетентності. Важливим показником успішності дослідного навчання вважали сформованість таких особистісних характеристик і якостей учнів, як: відкритість до змін, здатність до саморозвитку, самореалізації, самостійність, ініціативність, продуктивність мислення та ін.

У третьому розділі – „Експериментально-дослідна апробація методики формування текстотворчої компетентності старшокласників” висвітлено мету, завдання, хід та результати експериментального навчання. Узагальнені результати контрольного експерименту з формування текстотворчої компетентності старшокласників у процесі профільного навчання української мови в експериментальних та контрольних класах наведено у таблиці 1:

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості текстотворчої компетентності старшокласників

Компоненти текстотворчої компетентності (параметри оцінювання):	Рівні сформованості текстотворчої компетентності старшокласників											
	ЕК				КК				До експерименту			
	В (%)	Д (%)	С (%)	Н (%)	В (%)	Д (%)	С (%)	Н (%)	В (%)	Д (%)	С (%)	Н (%)
Особистісно-мотиваційний	22,2	36,2	24,1	17,5	17,6	28,4	24,4	29,6	10,2	19,6	29,8	40,3
Когнітивно-діяльнісний (знання, вміння)	29	39	20,6	11,3	16	26	32,8	25,6	8,2	18,7	34,9	38,2
Рефлексивно-оцінний	29,7	38,9	17,7	13,6	19	24,4	34,9	21,6	10,4	16,8	34,2	38,6
Динаміка змін за рівнем	+	+	-	-								
	12%	16,6%	5,7%	22,8%								

Очевидно, що, порівняно з результатами школярів контрольних класів і доекспериментальним зрізом, в учнів дослідних класів зросли показники високого і достатнього рівнів текстотворчої компетентності і значно зменшилася кількість старшокласників, які мають середній і низький рівні.

Таким чином, результати експериментально-дослідної роботи підтвердили припущення про ефективність запропонованої методики формування текстотворчої компетентності старшокласників у процесі профільного навчання української мови.

ВИСНОВКИ

У висновках викладено основні результати дослідження, намічено перспективи подальшої роботи.

Формування текстотворчої компетентності старшокласників набуває особливої актуальності у зв'язку зі зміною соціального замовлення старшій школі, що вимагає врахування нахилів, інтересів, потреб школярів, забезпечення наступності між профільним навчанням і професійною освітою, підготовки творчої, комунікативно компетентної особистості з нестандартним мисленням, здатністю до саморозвитку та самореалізації.

У ході дисертаційного дослідження встановлено, що найбільш загальними орієнтирами у навчанні мови мають бути інноваційні підходи та принципи (системно-синергетичний, компетентнісний, особистісно-орієнтований, комунікативно-діяльнісний та ін., принципи диференціації, ситуативності, текстоцентризму, професійної спрямованості тощо), підвищення наукового рівня теоретичного змісту курсу мови та застосування елементів інноваційно-педагогічних технологій тощо.

Текстотворчу компетентність трактуємо як системну властивість особистості, що виявляється у готовності створювати тексти різних типів, стилів і жанрів мовлення, індивідуально-особистісних характеристиках (особистісно-мотиваційний компонент), включає в себе знання, вміння, досвід текстотворення у різних комунікативних ситуаціях (когнітивно-діяльнісний складник) та передбачає емоційно-вольове регулювання процесу текстотворчої діяльності (рефлексивно-оцінний компонент).

Свідоме оволодіння учнями текстотворчою діяльністю ґрунтується на засвоєнні сучасних знань про текстотворчу компетентність і її значення, текстове спілкування у різних сферах суспільного життя, механізми текстотворення та інтерпретації тексту, комплекс екстралінгвістичних факторів, що визначають структуру й функції міркувань, впливають на діяльність автора й адресата повідомлення, текст-роздум як продукт, засіб і об'єкт текстового спілкування тощо.

Формування текстотворчої компетентності старшокласників у процесі навчання за філологічним напрямом (профіль – українська філологія) забезпечує відповідність результатів незалежному та автономному рівням володіння мовою; врахування та стимулювання професійних (філологічних) інтересів, запитів та здібностей учнів; застосування текстів-роздумів різних видів, стилів і жанрів мовлення; використання професійно-орієнтованих (філологічних) ситуацій; трактування мови, тексту, текстової діяльності не лише як засобу, а і як предмета професійної, систематичної пошуково-дослідницької діяльності філолога; комплексне дослідження тексту у зв'язку змісту і форми, всіх його функцій та комунікативних статусів.

Успішному формуванню текстотворчої компетентності старшокласників сприяв тісний зв'язок роботи над статичними (готовими) текстами-міркуваннями та створення учнями власних роздумів, що відображав закономірності реального текстового спілкування у різних суспільних сферах. Навчання текстотворення на прикладі текстів-роздумів здійснювалося на основі положень теорії поетапного формування розумових дій, що забезпечило цілісне уявлення про процес текстотворення, поступове ускладнення діяльності учнів: від роботи над готовими міркуваннями до створення вторинних та оригінальних зв'язних висловлювань типу роздуму різних стилів мовлення. Експериментальне навчання підтвердило, що вироблення в учнів текстотворчих знань і вмінь, позитивної мотивації та регулярної рефлексії текстотворення, їх інтеграція у текстотворчій компетентності забезпечило якісно вищий результат мовної освіти старшокласників.

Визначені критерії, показники та рівні сформованості текстотворчої компетентності старшокласників дозволили оцінити готовність і здатність старшокласників до самостійної текстотворчої діяльності. Оптимізувало процес формування текстотворчої компетентності старшокласників раціональне взаємопов'язане застосування традиційних та інноваційних форм і методів навчання, спрямованих на формування всіх компонентів текстотворчої компетентності старшокласників (особистісно-мотиваційного, когнітивно-діяльнісного та рефлексивно-оцінного).

Експериментально доведено, що сприяло підвищенню рівня текстотворчої компетентності старшокласників застосування засобів ІКТ, які передбачали роботу старшокласників у Wiki-середовищі, із електронною поштою, веб-сайтами, електронними щоденниками, використання сервісів Web 2.0 для презентації результатів текстотворчої діяльності тощо. Використання засобів інформаційно-комп'ютерних технологій дозволило перейти в іншу площину роботи з текстом – від мінівисловлення типу роздуму до комп'ютерного гіпертексту.

Формуванню стійкої позитивної мотивації текстотворення сприяли ситуативні, ігрові, проектні та ін. методи навчання. Змодельоване за допомогою текстів-роздумів професійно-орієнтоване текстове спілкування сприяло підготовці старшокласників до реальної комунікації, формуванню досвіду текстотворення, підвищенню загальної комунікативної культури та читацької компетенції школярів. При цьому підтверджено ефективність нетрадиційних форм уроків: конференцій, конкурсів, дискусій, досліджень, презентацій, наукових, творчих, мультимедійних проектів тощо.

Якість та ефективність дослідного навчання встановлювалися у процесі систематичного моніторингу його ходу і результатів, забезпечувалися професійною компетентністю вчителів-словесників. Результати експериментальної перевірки показали позитивну динаміку всіх компонентів текстотворчої компетентності старшокласників: мотивації, рефлексії, рівня текстотворчих знань і вмінь учнів експериментальних класів вищий, ніж в учнів контрольних, такі якості, як активність, ініціативність, самостійність, креативність, професійна зорієнтованість здебільшого характерні для школярів дослідних класів. Показники контрольних робіт в експериментальних класах у середньому на 12-22 % вищі, ніж у

контрольних. Про надійність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, свідчать позитивні результати широкого апробації запропонованої методики навчання.

Одержані результати дослідження доповнюють і конкретизують існуючу теорію і методику профільного навчання української мови і можуть служити перспективною основою подальшого розроблення цієї проблеми. Практичне значення дослідження визначається розробкою та впровадженням у практику: 1) критеріально-оцінної інструментарію, що дозволяє визначити рівень сформованості текстотворчої компетентності старшокласників та успішність її формування; 2) науково-методичне забезпечення досліджуваного процесу, що включає робочу програму, навчально-методичний посібник, збірник завдань для самостійної роботи та контролю знань учнів.

У дослідному навчанні значна увага приділялася формуванню у старшокласників мотивації та навичок самоосвіти, самопізнання та самоаналізу, здатності до рефлексії, зокрема у процесі міркувань, що надалі сприятиме особистісному і професійному розвитку школярів. Текстотворчу компетентність старшокласників не можна вважати сформованою остаточно, оскільки вона вдосконалюватиметься у процесі збагачення їхнього досвіду текстотворення, опанування нових жанрів мовлення, моделей поведінки та формування індивідуального стилю спілкування, що впливає на професійний імідж та відповідає новим запитам суспільства.

Дослідження сприяло виявленню нових перспективних проблем сучасної лінгводидактики, що заслуговують на спеціальне вивчення. До них належать: створення цілісної системи взаємопов'язаного навчання текстотворення та текстосприйняття на всіх етапах навчання особистості; оновлення відомостей з теорії текстотворення у шкільних програмах і підручниках; вивчення питання самостійного підвищення учнями рівня власної текстотворчої компетентності та ін.

Основні положення дисертаційного дослідження викладено у таких публікаціях:

Навчально-методичні посібники

1. Перхайло Н.А. Формування текстотворчої компетентності старшокласників: [навчально-методичний посібник]/ Н.А. Перхайло. – Переяслав-Хмельницький, ФОП Лукашевич О.М. – 2013. – 450с.
2. Перхайло Н.А. Збірник завдань для самостійної роботи та контролю знань у процесі формування текстотворчої компетентності старшокласників: [навчально-методичний посібник]/ Н.А. Перхайло. – Переяслав-Хмельницький, ФОП Лукашевич О.М. – 2013. – 162с.

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Перхайло Н.А. Тексти-міркування та їх дидактичні можливості. Тексти-міркування наукового стилю у процесі навчання мови/ Н.А. Перхайло// „Придніпровський вісник”. – №70 (137). – 1998. – С.94-99.

2. Перхайло Н.А. Тексти-міркування та їх дидактичні можливості. Вивчення семантико-структурних особливостей текстів-міркувань наукового стилю/ Н.А. Перхайло// „Придніпровський вісник”. – №71 (138). – 1998. – С. 100-104.
3. Перхайло Н.А. Тексти-міркування та їх дидактичні можливості. Тексти-міркування публіцистичного стилю як засіб навчання та розвитку школярів/ Н.А. Перхайло// „Придніпровський вісник”. – №77 (144). – 1998. – С.69-74.
4. Перхайло Н.А. До проблеми читацької компетенції школярів/ Н.А. Перхайло// „Українська мова та література в школі”. – №3. – 1999. – С.17-19.
5. Перхайло Н.А. Психолінгвістичні засади формування текстотворчої компетентності старшокласників/ Н.А. Перхайло// „Психолінгвістика”: [зб. наук. праць ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”]. – Переяслав-Хмельницький; ФОП Лукашевич Р.М. – 2012. – Вип.11. – С.104-112.
6. Перхайло Н.А. Від компетентності вчителя – до компетентності учня: комунікативний аспект/ Н.А. Перхайло// Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”: збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький. – 2013. – №28. – Т.1.– С.233-238.
7. Перхайло Н.А. Текстотворча компетентність старшокласників як складова цільової доміанти профільного навчання української мови/ Н.А. Перхайло// Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”. Філологія: збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький. – 2013. – №14.– С.90-101.

Публікації в інших виданнях

1. Перхайло Н.А. Комунікативна компетенція сучасного читача: до проблеми формування читацької компетенції учнівської молоді/ Н.А. Перхайло// Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”: збірник наукових праць.– Переяслав-Хмельницький. – 2011. – Вип.22. – С.155-159.
2. Перхайло Н.А. Перспективи фахової підготовки вчителя: від професійної компетентності до позитивного професійного іміджу/ Н.А. Перхайло// Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”: збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький. – 2012. – Вип.25. – С.134-139.
3. Перхайло Н.А. Роль професійно-комунікативної компетентності майбутніх учителів в їх професійному становленні/ Н.А. Перхайло// Образование, наука и техника: XXI век: [Сборник научных статей]. – Выпуск 10. – Ханты-Мансийск: ЮГУ. – 2012. – С.26-29.

Статті у збірниках матеріалів конференцій

1. Перхайло Н.А. Проблема формування комунікативної культури особистості на різних етапах її розвитку//„Сучасні аспекти методики навчання української мови в

- початковій школі” (конференція 27-28.04.1999 р). – Кам’янець-Подільський державний педагогічний університет. – 1999.
2. Перхайло Н.А. Сучасні підходи до організації текстової діяльності школярів на уроках рідної мови//Педагогічна наука – сучасній школі: [зб. науково-практичних матеріалів всеукраїнської конференції (24 травня 1999 року)]. - ЧІ. – Кременець,1999. – С.47-52.
  3. Нестандартна організація навчального простору на уроках рідної мови// збірник „Творча особистість вчителя: проблема теорії та практики”. – 1999.
  4. Перхайло Н.А. Культура текстової комунікації сучасної молоді: до постановки проблеми// – „Українська мова у студентському середовищі” (конференція 25.08.1999р.). – Київ: Києво-Могилянська академія. – 1999.
  5. Перхайло Н.А. Перспективи фахової підготовки вчителя: від професійної компетентності до позитивного професійного іміджу// Використання педагогічних технологій у практиці роботи сучасної школи: Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція (15-17 лютого 2012 року). – Переяслав-Хмельницький. – 2012.
  6. Перхайло Н.А. Психолінгвістичні засади формування текстотворчої компетентності старшокласників//VII Міжнародна науково-практична конференція „Психолінгвістика в сучасному світі”. – Переяслав-Хмельницький. – 2012.
  7. Перхайло Н.А. Текстотворча компетентність у світлі інноваційної освітньої парадигми// *Perspektywy rozwoju nauki. Zbiór raportów naukowych.* (28.11.2012-30.11.2012). – Gdańsk: Wydawca: Sp. z o.o. „Diamond trading tour”/ 2012/. – 164str. – ISBN: 978-83-63620-84-4 (t.4). – С.99-103.
  8. Перхайло Н.А. Оптимізація процесу формування текстотворчої компетентності старшокласників засобами інноваційних технологій// VI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція „Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД” (22-24 грудня 2012 р.): [зб. наук. праць]. – С.102-104.
  9. Перхайло Н.А. Синергія освітніх парадигм у профільному навчанні української мови// Компетентнісний підхід у системі неперервної професійної освіти: Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція (13 – 15 лютого 2013 р.). – Переяслав-Хмельницький. – 2013.
  10. Перхайло Н.А. Підготовка майбутніх учителів-словесників до формування текстотворчої компетентності старшокласників (профіль – українська філологія)// III Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція „Сучасна парадигма формування професіоналізму фахівця в системі безперервної освіти” (Переяслав-Хмельницький, 2013).

АНОТАЦІЇ

Перхайло Н.А. Формування текстотворчої компетентності старшокласників у процесі профільного навчання української мови. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2013.

Дослідження присвячене проблемі формування текстотворчої компетентності старшокласників за допомогою текстів-роздумів різних стилів мовлення у процесі профільного навчання української мови.

У дисертації розглянуто методологічні, лінгвістичні, лінгводидактичні та психолого-педагогічні засади формування текстотворчої компетентності старшокласників. Проаналізовано основні категорії лінгвістики тексту, з'ясовано поняття „текстове спілкування”, „текстотворча компетентність”, „тексти-роздуми”. Охарактеризовано комунікативні статуси текстів-роздумів як продукту, об'єкта і засобу спілкування у різних суспільних сферах. Розкрито теоретичні основи формування текстотворчої компетентності старшокласників за допомогою інноваційних методів, прийомів і форм навчання мови. Визначено специфіку інтерактивних (ігрових, проектних), комп'ютерно-інформаційних та ін. методів формування текстотворчої компетентності старшокласників. Визначено показники та критерії, розроблено рівні сформованості компонентів текстотворчої компетентності старшокласників. Теоретично обґрунтовано, створено й експериментально перевірено методику формування текстотворчої компетентності старшокласників.

Результати дослідного навчання підтвердили ефективність запропонованої моделі навчання.

Ключові слова: текстотворча діяльність, текстотворча компетентність, тексти-роздуми, інноваційні методи, прийоми і форми навчання.

Перхайло Н.А. Формирование текстообразовательной компетентности старшекласников в процессе профильного обучения украинскому языку. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (украинский язык). – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2013.

Работа является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы формирования текстообразовательной компетентности старшекласников с помощью текстов-рассуждений разных стилей и жанров речи в процессе профильного обучения украинскому языку.

В диссертации научно обосновано значение текстообразовательной компетентности для дальнейшего обучения и будущей профессиональной деятельности старшекласников, выбор содержания, форм и методов обучения, оптимизирующих обучение текстообразованию, формирование позитивной мотивации и рефлексивных умений школьников.

В диссертации рассмотрено методологические, лингвистические, лингводидактические и психологические основания профильного обучения украинскому языку, в том числе, формирования текстообразовательной компетентности старшекласников. Проанализированы главные категории

лингвистики текста, определены понятия „текстова деятельность”, „текстообразовательная деятельность”, „текстообразовательная компетентность”, „тексты-рассуждения”. Дана характеристика коммуникативных статусов текстов-рассуждений как продукта, объекта и средства общения в разных сферах жизни.

Текстообразовательную компетентность определяем как интегрированное свойство личности, которое определяет готовность создавать тексты разных типов, стилей и жанров речи, наличие индивидуально-личностных характеристик (личностно-мотивационный компонент), охватывает знания, умения, опыт текстообразования в разных коммуникативных ситуациях (когнитивно-деятельностный компонент) и предполагает эмоционально-волевую регуляцию процесса и результата текстообразовательной деятельности (рефлексивно-оценочный компонент).

Теоретически обоснована, структурирована и экспериментально проверена методика формирования текстообразовательной компетентности старшеклассников. Раскрыты современные основания формирования текстообразовательной компетентности старшеклассников с помощью инновационных методов, приемов и форм обучения языку. Показана специфика ситуативных, интерактивных (игровых, проектных), компьютерно-информационных и т.д. методов обучения в системе формирования текстообразовательной компетентности старшеклассников. Определены показатели и критерии, разработаны уровни развития компонентов текстообразовательной компетентности старшеклассников.

Поставленная цель формирования текстообразовательной компетентности старшеклассников достигнута путём решения следующих задач: формирования личностных характеристик школьников, обучения аргументационной деятельности, формирования у них умений создавать первичные и вторичные тексты-рассуждения разных видов, стилей и жанров речи, оценивать и редактировать, рационально организовывать самостоятельную работу.

Доказано, что предложенная методика способствовала повышению у старшеклассников позитивной мотивации к текстообразованию, интереса к самостоятельным рассуждениям, приобретению личностных и профессионально значимых коммуникативных качеств.

Апробация методики формирования текстообразовательной компетентности старшеклассников результаты экспериментальной проверки подтвердили выдвинутую в диссертации гипотезу и засвидетельствовали ее эффективность.

Полученные результаты исследования дополняют и конкретизируют существующую теорию и методику профильного обучения украинскому языку и создают перспективные предпосылки дальнейших научных поисков. Практическое значение исследования определяется разработкой и внедрением критериально-оценочного инструментария, позволяющего определить уровень текстотворческой компетентности старшеклассников и успешность ее формирования; научно-методическое обеспечение исследуемого процесса, включающее рабочую программу, учебно-методическое пособие, комплекс тестов и заданий для самостоятельной работы.

Основные результаты исследования могут быть использованы в преподавании лингвистических и методических (профессионально-ориентированных) дисциплин высшей школы, для разработки концептуальных основ организации учебно-практической деятельности студентов-филологов по формированию профессиональной коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: текстообразовательная деятельность, текстообразовательная компетентность, тексты-рассуждения, инновационные методы, приемы и формы обучения.

N.A. Perhailo. Formation of text creating competence of senior pupils is in the process of profile studies of Ukrainian. – Manuscript.

Dissertation for the obtaining of scientific degree of a candidate of pedagogical sciences on the specialty 13.00.02 – Theory and Methodology of Studies(Ukrainian). National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. – Kyiv, 2013.

The research is sanctified to the problem of forming of text creating competence of senior pupils by means of texts-reflections of communicative styles in the process of profile studies of Ukrainian.

The methodological, linguistic, lingvo-didactic as well as psychological and pedagogical principles of forming of competence of senior pupils are considered in the dissertation. The basic categories of the linguistics of text are analysed, the concepts of "text communication", "text creating competence" and "texts-reflections", are identified. Communicative statuses of texts-reflections are described as a product, an object and means of communication.

Theoretical bases of forming of text creating competence of senior pupils by means of innovative methods, ways and forms of the language studies are exposed. The specific character of interactive, gaming, project, problem, computer-informative methods of forming of text creating competence of senior pupils are determined. Indexes, criteria, the levels of formed components of text creating competence of senior pupils are worked out. The model of the system of forming of text creating competence of senior pupils has been theoretically proved, created and experimentally tested. The results of research studies confirmed the efficiency of the introduced model of studies.

Keywords: *text creating activity, text creating competence, texts-reflections, innovative methods, procedures and forms of studies.*